

inom ett gränsområde. Man kan vidare införa begreppet tankestilar som potentiellt fruktbart för förståelsen av politiska ideologier, något som Karl Mannheim gjorde redan på 1920-talet. Det kan till exempel handla om huruvida man tänker i termer av olika kollektiv alternativt i termer av individer. Arbetarklassen, det arbetande folket och folkgemenskapen är alla kollektiva entiteter, i motsats till enskilda individer. Det kan även handla om att man talar om "framsteget" och "historien" i singular alternativt om att till exempel göra framsteg på det ena eller andra området.

Ligger det något i det just förda resonemanget så kan följande distinktion göras. Radikal renegat är den vars positionsväxling också inbegriper ett skifte av tankestil, medan den som växlar position inom en och samma tankestil kan kallas för en moderat renegat. Både Flyg och Lindholm ligger, så vitt jag kan se, närmare den moderata formen av renegat. Det är därför inte förvånande att Stenfeldt finner en hel del av kontinuitet trots att de båda på ett plan genomför dramatiska positionsväxlingar. Radikala renegater hade de varit om de till exempel växlat över till en liberal position. Ovanstående skulle kunna vara början till ett försök att utveckla en typologi med avseende på olika slags renegater.

Lunds universitet

CARL-GÖRAN HEIDEGREN

Marie Cronqvist & Lina Sturfelt (red.), *War remains: Mediations of suffering and death in the era of the World Wars* (Lund: Nordic Academic Press 2018). 220 s.

Krig har ofta varit föremål för historiska studier och ser man till 1900-talets historia är det kanske i första hand världskrigen som en bredare allmänhet betraktar som viktiga historiska händelser. I boken *War remains* är det just berättelser och förmedlingen av erfarenheter rörande lidande och elände med koppling till dessa krig som närmare undersöks. Med utgångspunkt i att dessa framställningar än i dag påverkar hur vi förhåller oss till krig och lidande studeras här en rad olika slags skildringar som gör bruk av skilda kommunikationsformer. Tanken med detta är att visa hur olika kommunikationsmedel – från tidningar, film, television och radio, till jubileer och minnesdagar, fiktion, musik, serieböcker samt monument – dels förstärkt, dels omförhandlat människors föreställningar om krig under en period som sträcker sig från 1910 till 1970. I syfte att visa på denna utveckling samlar boken skribenter från en rad olika ämnen, såsom historia, mänskliga rättigheter, mediehistoria, filmvetenskap, kulturstudier, litteraturvetenskap,

förlags- och bokmarknadskunskap samt retorik, vilka på olika sätt bidrar med studier av hur krig och lidande förmedlas inom skilda genrer och medieformer.

Teoretiskt hämtar boken stöd i två forskningstraditioner, dels den forskning som benämns krigets kulturhistoria, dels forskning om hur upplevelser av krig förmedlas. Vad gäller forskning med utgångspunkt i krigets kulturhistoria poängteras särskilt hur den inneburit en breddning av den traditionella definitionen av krigshistoria, vilket märks i att flera av bokens bidrag rör effekterna av kriget i stället för de militära operationerna. Det kulturhistoriska sättet att närma sig krig går även igen i forskningen om hur upplevelser av krig förmedlas. Detta märks inte minst i ett gemensamt intresse för att undersöka människors upplevelser och känslor. I detta sammanhang lyfts särskilt vikten av de kroppsliga aspekterna fram, vilka här ställs mot den mer traditionella krigshistoriens ofta mer abstrakta utformning med fokus på krig som politisk våldsanvändning.

Efter redaktörernas informationsrika inledning följer sju empiriska kapitel som tar sig an olika slags medier i syfte att ge en bred bild av hur 1900-talets stora krig och det lidande de medfört porträtterats. Tanken med detta är att visa hur olika medieformer påverkat vilka krigsberättelser som förmedlas och hur medieformernas utveckling också påverkat krigsberättelserna, varvid exempelvis skillnaden mellan långsamma och snabba medieformer framstår som särskilt viktig.

Den empiriska delen inleds med Sofi Qvarnströms undersökning av den svenska författaren Anna Lenah Elgströms noveller om kvinnors och barns lidande under första världskriget. Här visas hur novellen kunde vara ett ytterst visuellt och samtidigt emotionellt medium där det kroppsliga hamnade i fokus. Detta blir särskilt tydligt i jämförelse med hur Elgström uttryckte sig i texter av journalistisk karaktär, varvid hennes noveller framstår som mer komplexa och pessimistiska berättelser om krigets vedermodor. Detta kapitel följs av Lina Sturfelts analys av rapporteringen kring Rädda barnens insatser direkt efter första världskriget. Här lyfts särskilt fram hur det kroppsliga blev centralt i rapporteringen om barns lidande och hur barns hungersnöd blev del av en krigsberättelse. Enligt Sturfelt syftade detta sätt att berätta till att väcka medlidande för att få stöd för verksamheten, men det bidrog även till att utmana den gängse bilden av vad krig var.

Efter dessa undersökningar av textbaserade berättelser följer två studier som tar upp andra slags media. I sin studie av radorapportering under andra världskriget undersöker Karin Skoog BBC:s första kvinnliga krigsradiokorrespondent genom hennes sätt att rapportera om kriget. Enligt Skoog utgjorde radion ett snabbare och mer direkt medium som inte bara gav en känsla av närhet och intimitet, utan också förändrade lyssnarnas uppfatt-

ning av närhet och distans. Vidare lyfter Skoog även fram att det sätt som bilden av krig förmedlades i detta fall också påverkades av att det var en kvinnlig krigskorrespondents rapportering. I nästföljande kapitel tar Åsa Bergström sig an filmmediet i en undersökning av filmer och manus som producerades för organisationen Svenska Europahjälpen i syfte att samla in pengar för att hjälpa europeiska flyktingar under de närmaste åren efter andra världskrigets slut. En av Bergströms slutsatser är att dessa filmer visar tecken på en viss grad av medvetenhet i relation till det nya mediet, vilken visar sig i filmernas visuella utformning.

Därefter följer ytterligare tre kapitel där berättelser som förmedlas genom olika slags tryckta medier studeras. Den första av dessa utgörs av Marie Cronqvists undersökning av journalistisk rapportering genom en analys av John Herseys reportage om Hiroshima i tidningen *New Yorker*. Med stöd i begreppet *decentring tendencies* erbjuder Cronqvist en ny läsning av Herseys journalistiska förmedling och hon framhåller även hur detta reportage lade grunden för en ny slags journalistik under efterkrigstiden. I nästföljande kapitel undersöks en i sammanhanget ofta bortglömd genre – serietidningen – av Sara Kärrholm. I sin studie av amerikanska 1950-talsserier visar Kärrholm på seriemediets specifika betingelser och lyfter även fram hur den döda kroppen fick en central plats i de studerade serierna. Vidare betonar hon att det sätt på vilket dessa serier porträtterade andra världskriget och Koreakriget bidrog till en dialog om meningen med krig. I ett sista empiriskt kapitel tar Laura Saarenmaa sig an populärvetenskapliga berättelser om andra världskriget och nazisternas övergrepp. Saarenmaa utgår i detta sammanhang från dessa berättelsers sensationslystnad och deras roll som underhållning genom att jämföra dem med pornografi. Denna jämförelse hämtar delvis stöd i det faktum att dessa berättelser först dök upp i 1960- och 1970-talens herrtidningar. Till skillnad från övriga framställningar av krig som analyseras i denna bok ligger fokus i dessa berättelser inte på krigets offer utan på dess förövare.

Boken avslutas med ett konkluderande kapitel där redaktörerna framhåller vad de ser som de viktigaste poängerna. Den första av dessa är hur viktig medieformen är för vilka berättelser som skapas. Den andra är betydelsen av det visuella i förmedlingen av krigets lidande under 1900-talet, vilket visar sig inte bara i film- och bildmedia, utan även i mer textbundna media. Den tredje poängen rör betydelsen av temporal och spaciala skiften, medan den fjärde utgörs av den roll kön har för vad som berättas och vems upplevelser som förmedlas. Den femte och avslutande poängen rör det faktum att även om många av berättelserna om krig kretsar kring död är det egentligen liv som är dess huvudfokus.

Sammantaget framstår boken *War remains* som en osedvanligt väl sam-

manhållen antologi där redaktörerna på ett föredömligt sätt ramat in de olika empiriska kapitlen i ett större sammanhang som rör olika mediers roll för att förstå hur berättelser om krig och lidande utvecklats under 1900-talet. En konsekvens av det tydliga fokus som läggs vid de olika mediernas roll blir emellertid att det ofta inte är själva krigsupplevelserna i sig som hamnar i huvudfokus. Detta gör att boken nog har mer att säga den som är intresserad av hur upplevelser av krig förmedlas genom olika medier än den som primärt är intresserad av krig och lidande under världskrigen. Valet att i flera fall fokusera på berättelser om det lidande som krig ger upphov till, hellre än berättelser om stridsupplevelser, framstår som fullt förstäeligt mot bakgrund av hur krig traditionellt porträtterats. Det hade dock varit intressant att i än större utsträckning ställa dessa alternativa sätt att beskriva upplevelserna av krig mot mer traditionella krigsberättelser. Om inte annat skulle det säkerligen ha kunnat ge upphov till intressanta jämförelser av hur kvinnliga och manliga upplevelser av krig förmedlas.

Uppsala universitet

ESBJÖRN LARSSON

Frederick Whitling, *Western Ways: Foreign schools in Rome and Athens* (Berlin: De Gruyter 2019). 324 s.

De flesta historiker känner säkert till hotet om indragna medel till de svenska Medelhavsinstituterna som var på tapeten 2014. För många akademiker är instituten välkända och vi har vistats där för studier och arbete. För andra var det först i samband med nedläggningsdiskussionen man fick mer kunskap om verksamheten. I historikern och antikvetaren Frederick Whitlings nya bok får vi stifta bekantskap med utländska skolor i Aten och Rom, tillhörande de nationer som räknas till de stora inom den internationella medelhavsarkeologin: Frankrike, Tyskland, USA, Storbritannien och Italien. Som referens har Whitling valt att inkludera de svenska instituten i Aten och Rom. Detta motiveras bland annat med att de tack vare den svenska neutraliteten intog en särställning. Till exempel var Rominstitutet den enda utländska skolan som höll öppet genom hela andra världskriget. I institutionernas namn syns skolor, institut och akademier. Whitling förklarar att det kan finnas, men inte alltid, skillnader avseende intern verksamhet. För enkelhetens skull använder han begreppet skolor.

Boken är indelad i förord, introduktion och sex huvudkapitel. I kapitel 1, "Classical Archaeology, Histories and Institutions", ges en historisk bakgrund i syfte att placera analysen av de utländska institutionerna/skolor-